

Φώκαια (Αρχαιότητα)

Summary :

Η Φώκαια ήταν μια σημαντική ιωνική πόλη σε αιολικό έδαφος. Οι πρώτοι κάτοικοί της ήταν Αιολείς, η πόλη όμως έγινε ιωνική γύρω στον 8ο αι. π.Χ. με την εγκατάσταση Ιώνων αποίκων. Η περίοδος ακμής της τοποθετείται στα Αρχαϊκά χρόνια λόγω της έντονης αποικιακής και εμπορικής δραστηριότητάς της. Η Φώκαια συμμετείχε στην Ιωνική επανάσταση και αργότερα προσχώρησε στην Α΄ Αθηναϊκή Συμμαχία. Μετά τον Πελοποννησιακό πόλεμο πέρασε στον έλεγχο των Σπαρτιατών και στη συνέχεια των Περσών. Το 334 π.Χ. απελευθερώθηκε από το Μέγα Αλέξανδρο και κατά τους Ελληνιστικούς χρόνους ήταν κτήση άλλοτε των Σελευκιδών και άλλοτε των Ατταλιδών. Από το 129 π.Χ. η Φώκαια πέρασε πλέον στη ρωμαϊκή κυριαρχία. Από τα σωζόμενα ερείπια της αρχαίας πόλης ξεχωρίζουν τα τείχη των Αρχαϊκών χρόνων.

Other Names

Παλαιές Φώκιες, Eski Foça (σημ.)

Geographical Location

Μικρασιατικά παράλια

Historical Region

Ιωνία

Administrative Dependence

Λυδικό βασίλειο, Περσική αυτοκρατορία, μακεδονική κτήση, Σελευκιδικό βασίλειο, βασίλειο Περγάμου, επαρχία Ασίας

1. Θέση και ίδρυση

Η Φώκαια, χτισμένη σε μια μικρή χερσόνησο ΒΔ της [Σμύρνης](#), ήταν μια ιωνική πόλη σε αιολικό έδαφος. Η χερσόνησος πάνω στην οποία εκτεινόταν χώριζε τον κόλπο της Κύμης, μια αιολική περιοχή, από τον κόλπο του Έρμου, όπου ήταν χτισμένες η Σμύρνη και οι [Κλαζομενές](#).

Οι αρχαίοι συγγραφείς παραδίδουν ότι η Φώκαια, η βορειότερη από τις 12 ιωνικές πόλεις, ιδρύθηκε από αποίκους της Φωκίδας με αρχηγό τον Αθηναίο Φιλογένη σε γη που τους παραχωρήθηκε από τους Κυμαίους. Η σύγχρονη έρευνα ωστόσο δέχεται πως η παράδοση αυτή ουσιαστικά απηχεί την προσπάθεια της πόλης των Αθηνών να εδραιωθεί ως πατρίδα όλων των Ιώνων. Ακόμη και η φωκική προέλευση των αποίκων δικαιολογείται από την προσφιλή μέθοδο της αρχαίας ιστοριογραφίας να θεωρεί τυχόν ομοιότητες μεταξύ ονομάτων ως ενδείξεις για την ύπαρξη ιστορικών σχέσεων.

Η πόλη πήρε το όνομά της μάλλον από το σχήμα των παρακείμενων νησιών που μοιάζουν με φώκιες (φώκαι). Το ζώο αυτό άλλωστε απεικονίζεται στον εμπροσθότυπο των νομισμάτων της ως «λαλούν σύμβολο».

Ανασκαφικές έρευνες έφεραν στο φως όστρακα της χαρακτηριστικής αιολικής μονόχρωμης κεραμικής του 9ου αι. π.Χ., ένδειξη ότι οι πρώτοι κάτοικοι της Φώκαιας ήταν Αιολείς. Η πόλη έγινε ιωνική το αργότερο τον 8ο αι. π.Χ. με την εγκατάσταση αποίκων από την [Τέω](#) και τις [Ερυθρές](#). Η τόσο πρώιμη επικράτηση του ιωνικού στοιχείου στη Φώκαια τεκμηριώνεται από αρχαιολογικά δεδομένα, συγκεκριμένα από την πρωτογεωμετρική και γεωμετρική κεραμική που βρέθηκε εκεί. Ανάμνηση της μετάβασης από την αιολική στην ιωνική εθνική ενότητα διαφυλάσσεται στη μαρτυρία του Πανσανία.¹ Σύμφωνα με αυτή, προκειμένου να γίνει δεκτή η Φώκαια στο [Πανιώνιον](#), την πολιτική και θρησκευτική ένωση των ιωνικών πόλεων, έπρεπε να υποταχθεί σε μια ξενόφερτη βασιλική δυναστεία από την Τέω και τις Ερυθρές. Στο πλαίσιο της ιστορικής αυτής σχέσης ερμηνεύεται η υιοθέτηση από τη φωκαϊκή νομισματοκοπία του συμβόλου της πόλης της Τέω

Φώκαια (Αρχαιότητα)

και η έκδοση από το νομισματοκοπείο των Ερυθρών, κατά το φωκαϊκό πρότυπο, μικρών νομισμάτων από ήλεκτρο ίσων με το 1/6 του στατήρα (έκτη).²

2. Αποικιακή δραστηριότητα

Τολμηρότατοι θαλασσοπόροι οι Φωκαείς, υπήρξαν κατά τη μαρτυρία του Ηροδότου οι πρώτοι Έλληνες που επιχείρησαν μακρινά ταξίδια στην Αδριατική, στο Τυρρηνικό πέλαγος και στο Βαlearικό, φθάνοντας ως την Ταρτησσό της Ιβηρικής Χερσονήσου. Εκεί έγιναν τόσο πολύ αγαπητοί στο ντόπιο βασιλιά, Αργανθώνιο, ώστε παροτρύνθηκαν από αυτόν να αφήσουν την Ιωνία και να μετοικήσουν στη χώρα του.

Η αποικιακή δραστηριότητα της Φώκαιας ξεκινάει ήδη από τα μέσα του 7ου αι. π.Χ. με την ίδρυση της [Λαμψάκου](#) στις ακτές του Ελλησπόντου και της [Αμισού](#) στον Εύξεινο Πόντο. Ήδη όμως πριν από το τέλος του 7ου αι. π.Χ. οι Φωκαείς στράφηκαν αποκλειστικά στην εκμετάλλευση της εμπορικής επικοινωνίας με την απώτατη Δύση. Χρησιμοποιώντας για τα ταξίδια τους τις ταχύτατες πεντηκοντόρους αντί για τα γνωστά στρογγυλά πλοία των Φοινίκων ίδρυσαν αποικίες κατά μήκος των ακτών της δυτικής Μεσογείου που σκοπό είχαν τη διασφάλιση των εμπορικών συναλλαγών τους με μακρινούς προορισμούς στη Δύση. Η ενίσχυση του φωκαϊκού εμπορικού δικτύου ήταν απαραίτητη, αφού οι ανταγωνιστές των Φωκαέων, Καρχηδόνιοι και Ετρούσκοι, ελάχιστα χαιρόνταν από την άνοδο των πρώτων.

Ήδη γύρω στο 600 π.Χ. οι Φωκαείς ίδρυσαν τη Μασσαλία κοντά στην εκβολή του Ροδανού ποταμού, για να εξασφαλίσουν μία βάση για το εμπόριο με την Ισπανία. Όπως παραδίδει ο Στράβων,³ τους Φωκαείς αποίκους ακολούθησε η ιέρεια του [ναού της Αρτέμιδος](#) στην Έφεσο και μεταφέροντας ένα λατρευτικό άγαλμα της θεάς μαζί της εισήγαγε τη λατρεία της στο νέο τόπο.⁴ Λόγω της θέσης της, στο τέλος μίας σημαντικής εμπορικής αρτηρίας κατά μήκος του ποταμού Ροδανού, η Μασσαλία αναπτύχθηκε πολύ γρήγορα σε μία από τις μεγαλύτερες ελληνικές αποικίες της Δύσης.

Δεν υπάρχει συμφωνία απόψεων μεταξύ των σύγχρονων ερευνητών για το εάν μία σειρά ελληνικών πόλεων κατά μήκος των ισπανικών και γαλλικών ακτών ιδρύθηκε από τη Φώκαια τον 6ο αι. π.Χ. ή αργότερα από τη Μασσαλία. Στο δίκτυο των αποικιών αυτών συγκαταλέγονται η Μαινάκη (κοντά στη σημερινή Malaga), το Ημεροσκοπέιον και το Εμπόριον (Amprurias) στις ισπανικές ακτές, και μεταξύ άλλων η Νίκαια, η Αντίπολις και ο Μονοίκου λιμήν (Monaco) στη γαλλική ακτή.

Η δεύτερη μετά τη Μασσαλία σημαντικότερη βάση των Φωκαέων εμπορών στη Δύση ήταν η Αλαλία στην Κορσική που ιδρύθηκε γύρω στο 570 π.Χ. Σύντομα, η δυτική λεκάνη της Μεσογείου θα μετατρέπεται σε μια κλειστή θάλασσα, όπου θα κυριαρχούσαν μονοπωλιακά οι Φωκαείς μαζί με τους Μασσαλιώτες, αν στο μεταξύ δεν τερμάτιζε την ελληνική εξάπλωση η συμμαχία Ετρούσκων και Καρχηδονίων στη μάχη της Αλαλίας το 540 π.Χ.

Στα αρχαιολογικά δεδομένα της φωκαϊκής εξάπλωσης στη Δύση ανήκει μια κατηγορία αρχαϊκών χάλκινων οينوχόων, πιθανότατα φωκαϊκής προέλευσης, δείγματα της οποίας βρέθηκαν από την Αδριατική, την Ισπανία και τη Γαλλία ως τη Βρετανία.⁵ Την εξαιρετικά σημαίνουσα θέση της πόλης στον τομέα του εμπορίου πιστοποιεί και η ισχυρή νομισματοκοπία της ακόμη και κατά την περίοδο της περσικής κατοχής (546 π.Χ.-480 π.Χ.).

3. Ιστορική επισκόπηση

Πριν από την περσική εισβολή η Φώκαια, όπως όλες οι μικρασιατικές ελληνικές πόλεις, ήταν υποταγμένη στο βασιλιά των Λυδών, [Κροίσο](#) (560 π.Χ.-546 π.Χ.). Ενόψει της περσικής απειλής οι ελληνικές πόλεις της Μικράς Ασίας και των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου ζήτησαν τη βοήθεια της Σπάρτης και της Αθήνας στέλνοντας πρεσβεία με επικεφαλής τον Πύθερμο από τη Φώκαια. Το γεγονός αυτό δείχνει για πρώτη φορά ένα πνεύμα αλληλεγγύης μεταξύ των Ελλήνων ενόψει εξωτερικού κινδύνου. Τελικά, η κατάκτηση του Λυδικού βασιλείου από τους Πέρσες (546 π.Χ.) σήμανε μια βαθιά τομή στην ιστορία της πόλης. Κατά τη διάρκεια της πολιορκίας από τον Πέρση στρατηγό [Αρπαγό](#), οι Φωκαείς για να αποφύγουν την αιχμαλωσία επιβίβασαν στα πλοία τις οικογένειες, το βιος τους και όλα τα αναθήματα και λατρευτικά αγάλματα από τα ιερά, και εγκατέλειψαν την πόλη τους.

Φώκαια (Αρχαιότητα)

Αφού οι Χίοι αρνήθηκαν να τους δώσουν τις Οινούσσες για να εγκατασταθούν, από φόβο μήπως χάσουν τα προνόμια που είχαν στο εμπόριο, οι Φωκαείς αποφάσισαν να αποπλεύσουν για την Αλαλία, την αποικία τους στην Κορσική. Πρώτα όμως επανέπλευσαν στην εγκαταλειφθείσα πατρίδα τους και αφού κατέσφαξαν την εκεί περσική φρουρά ορκίστηκαν να μην επιστρέψουν.⁶ Ήδη όμως κατά τη διάρκεια του απόπλου για την Κορσική οι μισοί ένιωσαν νοσταλγία και αποφάσισαν να γυρίσουν πίσω. Οι υπόλοιποι εγκαταστάθηκαν για μερικά μόνο χρόνια στην Αλαλία, διότι μετά τη μάχη εναντίον των Ετρούσκων και των Καρχηδονίων γύρω στο 540 π.Χ. αναγκάστηκαν να καταπλεύσουν προς το Ρήγιο και τελικά να βρουν μια νέα πατρίδα στην Υέλη (Ελέα-Velia) της Λευκανίας (Ιταλία). Παρά την περιορισμένη έκταση και το μικρό πληθυσμό σε σύγκριση με τη γειτονική Ποσειδωνία και τους κατοικούς της Λευκανίας, η Υέλη ακολούθησε τη δική της ανεξάρτητη ιστορική διαδρομή και σύντομα έγινε διάσημη ως γενέτειρα πόλη της ελεατικής φιλοσοφικής σχολής.

Ακόμη όμως και οι Φωκαείς που παρέμειναν ή επέστρεψαν στην πατρίδα τους κατόρθωσαν να ορθοποδήσουν πολύ σύντομα και να ανακτήσουν ένα μεγάλο μέρος από τα οικονομικά τους ερείσματα. Απόδειξη για την ακμή του φωκαϊκού εμπορίου στα χρόνια της περσικής κατοχής αποτελούν οι τουλάχιστον 17 νέες κοπές νομισμάτων, που χρονολογούνται στο διάστημα από το 545 π.Χ. έως το 522 π.Χ.

Η Φώκαια συμμετείχε στην [Ιωνική επανάσταση](#) (499 π.Χ.-494 π.Χ.) ενάντια στον περσικό ζυγό, αλλά στη [ναυμαχία της Λάδης](#) (494 π.Χ.) μπόρεσε να στείλει μόνο τρία πλοία. Η ατυχής έκβαση της επανάστασης δε φαίνεται να επηρέασε την οικονομική ζωή της πόλης, εάν κρίνουμε από την απρόσκοπτη στα χρόνια αυτά νομισματοκοπία της. Το τέλος της περσικής κυριαρχίας για τη Φώκαια, όπως και για όλη την [Ιωνία](#), ήρθε το 479 π.Χ. με την ήττα των Περσών στη [ναυμαχία της Μυκάλης](#). Αμέσως μετά (478/477 π.Χ.), η Φώκαια προσχώρησε στην Α΄ Αθηναϊκή Συμμαχία με σχετικά χαμηλή ετήσια εισφορά αρχικά δύο και αργότερα τριών ταλάντων και παρέμεινε σε αυτή –με μια μικρή διακοπή (γύρω στα μέσα του 5ου αι. π.Χ.)– ως το 412 π.Χ. Στη συνέχεια η πόλη πέρασε υπό τον έλεγχο των Σπαρτιατών, όπου και παρέμεινε ως το 394 π.Χ. Τότε απελευθερώθηκε από τον Αθηναίο στρατηγό Κόνωνα, το νικητή της ναυμαχίας της Κνίδου. Η σπαρτιατική κατοχή φαίνεται να επηρέασε αρνητικά την οικονομία της πόλης καθώς παρατηρούνται επανειλημμένες παύσεις των νομισματικών κοπών.

Η απελευθέρωση από τη σπαρτιατική κυριαρχία δεν ήταν παρά μόνο ένα σύντομο επεισόδιο, αφού το 386 π.Χ. με την [Ανταλκίδειο ειρήνη](#), η Φώκαια πέρασε μαζί με όλες τις μικρασιατικές ελληνικές πόλεις υπό τον έλεγχο των Περσών. Παρά την έλλειψη συγκεκριμένων ιστορικών μαρτυριών, υποθέτουμε ότι θα απελευθερώθηκε από την περσική κατοχή, όπως και όλη η Ιωνία, μετά τη νίκη του [Αλεξάνδρου](#) στο [Γρανικό ποταμό](#) (334 π.Χ.).

Στην Ελληνιστική εποχή η εμπορική δύναμη της Φώκαιας άρχισε να φθίνει σημαντικά και η πόλη δεν μπόρεσε ποτέ ξανά να ανακτήσει την ευμάρεια των προηγούμενων χρόνων. Ο θάνατος του Αλεξάνδρου το 323 π.Χ. σηματοδότησε μια νέα εποχή ανακατατάξεων για την ανατολική Μεσόγειο. Όσον αφορά την ιστορία της πόλης την περίοδο αυτή, είναι εφικτή η ανασύνθεση μόνο ενός γενικού πλαισίου, με βάση τις συνθήκες που επικρατούσαν τότε στην περιοχή. Οι συνθήκες αυτές άλλαζαν ανάλογα με τις δυνάμεις που δρούσαν εκεί και η Φώκαια, όπως και οι γειτονικές της πόλεις, πέρασε διαδοχικά σε διαφορετικές σφαίρες επιρροής.

Μετά τη [μάχη της Ιγού](#) το 301 π.Χ., η Φώκαια ανήκε στο βασίλειο του [Λυσιμάχου](#), αλλά ο θάνατός του στο Κουροπέδιο (Λυδία) το 281 π.Χ. σήμανε την αλλαγή στρατοπέδου και την υποταγή στο βασίλειο των Σελευκιδών. Ως τον πρώιμο 2ο αι. π.Χ. η πόλη αποτελούσε άλλοτε κτήση των [Σελευκιδών](#) και άλλοτε των [Ατταλιδών](#), στην προσπαθεία και των δύο να εδραιώσουν την κυριαρχία τους στην περιοχή.

Στον πόλεμο της Ρώμης εναντίον του Σελευκίδα [Αντιόχου Γ΄](#) (191 π.Χ.-190 π.Χ.) η Φώκαια υποστήριξε τον τελευταίο, που ηττήθηκε σε στεριά και θάλασσα από τους Ρωμαίους και τους συμμάχους τους, τους Ατταλίδες. Οι νικητές κυρίευσαν τη Φώκαια, κατέλαβαν το λιμάνι της και ύστερα από έναν ξεσηκωμό των απελπισμένων πολιτών, τη λεηλάτησαν (190 π.Χ.).

Ακολούθησε η [ειρήνη της Απόμειας](#) (188 π.Χ.) που επαναπροσδιόρισε τις σφαίρες επιρροής στη Μικρά Ασία. Η Φώκαια αναγνωρίστηκε ως αυτόνομη πόλη, υπό την επικυριαρχία όμως του Περγάμου που την εποχή αυτή γνώρισε μία άνευ προηγουμένου ακμή. Στο Ατταλιδικό βασίλειο προσαρτήθηκαν νέα εδάφη που απλώνονταν από τον Ελλήσποντο ως τον

Φώκαια (Αρχαιότητα)

Ταύρο, απομονώνοντας τους Σελευκίδες στο εσωτερικό της Ανατολής. Η περίοδος αυτή έληξε με το θάνατο του [Αττάλου Γ΄](#) (138 π.Χ.-133 π.Χ.) που κληροδότησε το βασίλειό του στη Ρώμη το 133 π.Χ. Πολύ γρήγορα ο [Αριστόνικος](#), ένας απόγονος, καθώς λεγόταν, της Ατταλικής δυναστείας, συσπείρωσε γύρω του όλα τα δυσαρεστημένα με τη ρωμαϊκή ηγεμονία στοιχεία. Στην [εξέγερση](#) αυτή (133 π.Χ.-129 π.Χ.) που καταπνίγηκε από τους Ρωμαίους συμμετείχε και η Φώκαια. Γλίτωσε όμως από τα καταστρεπτικά αντίποινα των ρωμαϊκών λεγεώνων χάρη στη μεσολάβηση της Μασσαλίας.⁷

Για τους επόμενους αιώνες η ιστορική πορεία της πόλης, τμήμα πια της ρωμαϊκής [επαρχίας Ασίας](#), είναι άγνωστη. Εξάιρεση αποτελεί μόνο η παραδιδόμενη ανακήρυξή της σε “civitas libera” (ελεύθερη πόλη) από τον [Πομπήιο](#) (49/48 π.Χ.).⁸ Το κλίμα όμως ανάκαμψης και ευημερίας που εξασφάλισε στα κατοπινά χρόνια η Pax Romana σε ολόκληρη τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία ευνόησε και τη Φώκαια, όπως προκύπτει από τις φιλολογικές και αρχαιολογικές μαρτυρίες.⁹ Εκ νέου εμφανίζεται η Φώκαια στις [βυζαντινές](#) πηγές ενώ κατά την οθωμανική περίοδο αναπτύσσεται ελληνικός οικισμός με το όνομα [Παλαιές Φώκιες](#).

4. Οικονομία

Ακόμη και μεταγενέστεροι συγγραφείς¹⁰ κάνουν λόγο για τη θαλασσοκρατία των Φωκαέων στη δυτική Μεσόγειο κατά την Αρχαϊκή εποχή (7ος–6ος αι. π.Χ). Τη φήμη αυτή οφείλει η Φώκαια στο κερδοφόρο εμπόριο των μετάλλων –κασσίτερου και χαλκού– με τη Δύση. Ειδικά ο κασσίτερος, ένα ιδιαίτερα πολύτιμο μέταλλο, προερχόταν από τις Κασσιτερίδες Νήσους, που τοποθετούνται είτε στα νότια της Βρετανίας είτε στα ανοιχτά της αγγλικής Κορνουάλης. Για να εξασφαλίσουν οι Φωκαείς την προμήθεια του μετάλλου αυτού καθώς και του χαλκού στον ελληνικό κόσμο, ίδρυσαν, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, δύο κύριους σταθμούς, τη Μασσαλία και την Αλαλία. Το δε μονοπώλιο με την Ταρτησό, κέντρο του εμπορίου των μετάλλων, εδραίωσε την κυριαρχία τους στον τομέα αυτό.

Μπορεί η περίοδος μέγιστης ακμής της πόλης να τοποθετείται στο α΄ μισό του 6ου αι. π.Χ., προτού την εγκαταλείψουν οι κάτοικοί της λόγω της περσικής εισβολής, το εμπόριο όμως, σύμφωνα με τα νομισματικά δεδομένα, συνέχισε να αποτελεί πλουτοπαραγωγική πηγή και κατά την περίοδο της περσικής κατοχής.

Η οικονομική ευρωστία της Φώκαιας δεν οφειλόταν μόνο στη ναυτική της δύναμη αλλά και στο γεγονός ότι ήταν διαμετακομιστικός σταθμός των προϊόντων της ενδοχώρας της Μικράς Ασίας. Ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην οικονομία της διαδραμάτισε το νομισματοκοπείο, στο οποίο αποδίδεται η έκδοση μικρών νομισμάτων από ήλεκτρο ίσων με το 1/6 του στατήρα. Οι έκτες (βάρους 2,57 γραμμαρίων) κυριάρχησαν στη φωκαϊκή νομισματοκοπία για δύο αιώνες (6ος–4ος αι. π.Χ.) μαρτυρώντας τις ακμάζουσες συνθήκες στη ζωή της πόλης την περίοδο αυτή. Ειδικότερα οι στατήρες και οι έκτες που κόπηκαν τον 4ο αι. π.Χ., κατόπιν μιας νομισματικής σύμβασης μεταξύ Φώκαιας και Μυτιλήνης, έγιναν το κυρίαρχο τοπικό νόμισμα των πόλεων της δυτικής Μικράς Ασίας.

5. Θρησκευτική ζωή

Ιδιαίτερα διαδεδομένη στη Φώκαια ήταν η λατρεία της Αθηνάς, που ήταν και προστάτιδα θεά της πόλης. Η εικόνα της χαρασσόταν στα νομίσματα ως τους αυτοκρατορικούς χρόνους και ο ναός της συμπεριλήφθηκε από τον [Παυσανία](#)¹¹ στους παλαιότερους και ωραιότερους της Ιωνίας, παρά τα έντονα σημάδια της καταστροφής που είχε προξενήσει η πολιορκία των Περσών (546 π.Χ.). Σήμερα δε σώζονται παρά μόνο αρχιτεκτονικά μέλη από το σημείο που έχει ταυτιστεί με τη θέση του ναού, τα οποία έχουν μεταφερθεί στο μουσείο της Σμύρνης.

Η αρχαιότερη μαρτυρία για τη λατρεία του Απόλλωνα στην πόλη προέρχεται από τους Ομηρικούς Ύμνους, ενώ τα αυτοκρατορικά νομίσματα τεκμηριώνουν τη συνέχειά της.¹² Επιγραφικά μαρτυρείται και η λατρεία του Ασκληπιού με την ιδιότητα του σωτήρα και του Διονύσου, προς τιμή του οποίου εορτάζονταν τα Λήναια και τα Διονύσια, που συνοδεύονταν από δραματικούς αγώνες.

Εξέχουσα όμως θέση στη θρησκευτική ζωή της πόλης κατείχε η μητέρα των θεών, η [Κυβέλη](#), που λατρευόταν σε πολλές

Φώκαια (Αρχαιότητα)

θέσεις τόσο μέσα στην πόλη όσο και στα παρακείμενα νησιά. Η λατρεία της διαδόθηκε και στις φοκαϊκές αποικίες, τη Μασσαλία και την Υέλη. Τεκμήρια της διάδοσης αποτελούν τα αναθηματικά ανάγλυφα ενός βορειο-ιωνικού/αιολικού τύπου που απεικονίζουν τη θεά καθιστή μέσα σε ναΐσκο, γνωστά τόσο από τη μητρόπολη όσο και από τις αποικίες της. Πρόσφατα όμως αμφισβητήθηκε η σύνδεση των συγκεκριμένων αναγλύφων με την Κυβέλη με το επιχείρημα ότι το εικονογραφικό σχήμα τους υιοθετείται κατά την Αρχαϊκή εποχή για διάφορες θεότητες του ελληνικού κόσμου.¹³

6. Τοπογραφία και οικοδομήματα

Ο Ρωμαίος Λίβιος¹⁴ κάνει λόγο για μια πόλη χτισμένη σε μια χερσόνησο στα ήσυχα νερά ενός κόλπου με ένα βόρειο και ένα νότιο λιμάνι, που καλούνταν Ναύσταθμος. Η περιγραφή ταιριάζει με την αρχαία Φώκαια, τα ερείπια της οποίας εντοπίστηκαν στη χερσόνησο και στο εφαπτόμενο κομμάτι στεριάς, που καταλαμβάνονται από τη σύγχρονη πόλη Eski Foça.

Το αρχαίο τοπωνύμιο διατηρήθηκε, αλλά η συνεχής κατοίκηση δεν αφήνει πολλά περιθώρια για την ανασύνθεση της αρχαίας τοπογραφίας. Ωστόσο, σε ανασκαφές που ξεκίνησαν πάλι την προηγούμενη δεκαετία ύστερα από παύση αρκετών χρόνων, ανακαλύφθηκαν για πρώτη φορά τμήματα του αρχαϊκού τείχους. Στο [τείχος](#) αναφέρεται ο Ηρόδοτος,¹⁵ όταν μιλά για τη φιλία που ένωνε τον Αργανθώνιο, το βασιλιά της Ταρτησσού, με τους Φωκαείς, τους οποίους, όταν έμαθε ότι η πόλη τους απειλούνταν από τους Πέρσες, τους ενθάρρυνε να εγκαταλείψουν την Ιωνία και να εγκατασταθούν στα εδάφη του. Αφού όμως δεν μπόρεσε να τους πείσει, τους έδωσε χρήματα για την οχύρωση της πόλης. Χτισμένο με μεγάλους ορθογώνιους λιθοπλίνθους, το τείχος άρχισε να κατασκευάζεται το 590-580 π.Χ. Φαίνεται πως ξεπερνούσε τα 5 χιλιόμετρα σε μήκος και οχύρωνε εκτός από τη χερσόνησο και ένα μεγάλο κομμάτι της στεριάς.¹⁶ Η δε αρχαϊκή πόλη δεν περιοριζόταν μόνο στη χερσόνησο, όπως πιστευόταν μέχρι πρόσφατα, αλλά εκτεινόταν στην ευρύτερη οχυρωμένη περιοχή. Επομένως στο α΄ μισό του βου αι. π.Χ. ήταν μία από τις μεγαλύτερες πόλεις της Μεσογείου.

Από τα δημόσια οικοδομήματά της ελάχιστα κατάλοιπα έχουν ανακαλυφθεί. Στην άκρη της χερσονήσου, στην περιοχή του σύγχρονου γυμνασίου, αποκαλύφθηκαν αρχιτεκτονικά μέλη ενός πώρινου αρχαϊκού ναού ιωνικού ρυθμού, που ταυτίζεται με το ναό της Αθηνάς. Στην ίδια περιοχή κάτω από το άνδηρο του ναού υπάρχουν λαξευμένες στο βράχο κόγχες που ερμηνεύτηκαν ως ιερό της Κυβέλης. Υπαίθρια ιερά της ίδιας θεότητας εντοπίστηκαν ακόμη στους λόφους της Χρυσοσπηλιώτισσας και του θεάτρου στα ανατολικά της πόλης. Στη βορειοδυτική πλαγιά του ομώνυμου λόφου αποκαλύφθηκε πρόσφατα το θέατρο του 4ου αι. π.Χ., ένα από τα αρχαιότερα θέατρα της Μικράς Ασίας με ορατά σήμερα τμήματα του κοίλου και του αναλημματικού τοίχου.

---

1. Πανσ. 7.3.10.

2. Αναλυτικά για τα κοινά στοιχεία στη νομισματοκοπία των τριών πόλεων: Bodenstedt, F., *Die Elektronmünzen von Phokaia und Mytilene* (Tübingen 1981), σελ. 19.

3. Στράβ. 4.1.4.

4. Bodenstedt, F., *Die Elektronmünzen von Phokaia und Mytilene* (Tübingen 1981), σελ. 21.

5. Boardman, J., *The Greek Overseas*² (London 1980), σελ. 214, εικ. 253.

6. Ηρ. I.165.

7. Ιουστίν. 37.1.1.

Φώκαια (Αρχαιότητα)

8. Κάσσιος Δίων 41.25.3.
9. Graf, F., *Nordionische Kulte: religionsgeschichtliche und epigraphische Untersuchungen zu den Kulturen von Chios, Erythrai, Klazomenai und Phokaia* (Rome 1985), σελ. 404, σημ. 32.
10. Αναλυτικά για τις πηγές βλ. Graf, F., *Nordionische Kulte: religionsgeschichtliche und epigraphische Untersuchungen zu den Kulturen von Chios, Erythrai, Klazomenai und Phokaia* (Rome 1985), σελ. 403, σημ. 14.
11. Πaus. 7.5.4.
12. Αναλυτικά οι πηγές για τη λατρεία του Απόλλωνα στη Φώκαια στο Graf, F., *Nordionische Kulte: religionsgeschichtliche und epigraphische Untersuchungen zu den Kulturen von Chios, Erythrai, Klazomenai und Phokaia* (Rome 1985), σελ. 410, σημ. 11.
13. Herman, A., "Les naiskoi votifs de Marseille", στο *Les cultes des cités phocéennes. Actes du colloque international organisé par le Centre Camille-Julian, Aix-en-Provence – Marseille 1999*, (Aix-en-Provence 2000), σελ. 120-133.
14. Λιβ. 37.31.
15. Hp. I.163.
16. Özyiğit, Ö., The city walls Phokaia, *REA* 96, 1994, σελ. 77-109.

Bibliography :

	Lang G.J. , <i>Klassische Antike Stätten Anatoliens. Band 2: Larissa-Zeleia</i> , Norderstedt 2003
	Hotz W. , <i>Die Mittelmeerküsten Anatoliens</i> , Darmstadt 1989
	Akurgal E. , <i>Ancient Civilizations and Ruins of Turkey From Prehistoric Times until the end of the Roman Empire</i> , 8, Istanbul 1993
	Balcer J.M. , "Phokaia and Teos. A Monetary Alliance", <i>SNR</i> , 49, 1970, 25-34
	Barceló P. , "Die Phokäer im Westen", Rolle, R. – Schmidt, K., <i>Archäologische Studien in Kontaktzonen der antiken Welt</i> , Göttingen 1998, 605-614
	Bats M. , "Les silences d'Hérodote, ou Marseille, Alalia et les Phocéens en Occident jusqu' à la fondation de Vélie", <i>AnnArchStorAnt</i> , 1, 1994, 133-148
	Boardman J. , <i>The Greeks Overseas. Their Early Colonies and Trade</i> , London 1980
	Bodenstedt F. , <i>Die Elektronmünzen von Phokaia und Mytilene</i> , Tübingen 1981
	Cahill N. , "Taş Kule. A Persian-period tomb near Phokaia", <i>AJA</i> , 92, 1988, 481-501
	Özyiğit Ö. , "Phokaia", <i>NPauy</i> 9, 2000, 940-941
	Garrido J.P., Ortega J. , "New light on the Phoenicians and Greeks in the southwestern Iberian Peninsula. Phocaeian Olbia?", <i>Actes du XIIe Congrès international des sciences préhistoriques et protohistoriques, Bratislava 1-7 septembre 1991</i> , Bratislava 1993, 434-437

Φώκαια (Αρχαιότητα)

	Gates M.H. , "Archaeology in Turkey", <i>AJA</i> , 101, 1997, 283-284
	Graf F. , <i>Nordionische Kulte. Religionsgeschichtliche und epigraphische Untersuchungen zu den Kulturen von Chios, Erythrai, Klazomenai und Phokaia</i> , Rome 1985, Bibliotheca Helvetica Romana 21
	Rubinstein L. , "Phokaia", Hansen, M.H. – Nielsen, T.H. , <i>An Inventory of Archaic and Classical Poleis</i> , Oxford 2004, 1090-1091
	Heisserer A.J. , "IG XII, 2, 1. The Monetary Pact between Mytilene and Phokaia", <i>ZPE</i> , 55, 1984, 115-132
	Langlotz E. , "Beobachtungen in Phokaia", <i>AA</i> , 1969, 377-385
	Langlotz E. , <i>Die kulturelle und künstlerische Hellenisierung der Küsten des Mittelmeers durch die Stadt Phokaia</i> , Köln 1966
	Langlotz E. , "Die Phokäer an den Küsten des Mittelmeers", <i>AA</i> , 1965, 883-891
	Langlotz E. , "Sartiaux' Phokaia-Karte", <i>AA</i> , 480-481
	Maffettone R. , "Colonizzazione focea e culture indigene della Lucania occidentale", <i>Apollo</i> , 8, 1992, 17-42
	Maluquer de Motes J. , "Comercio continental focense en la Extremadura central", Picazo M., <i>Ceràmiques gregues i helenístiques a la Península ibérica. Taula rodona amb motiu del 75é. aniversari de les excavacions d' Empúries, Empúries 18 - 20 març 1983</i> , Barcelona 1985, 19-25
	McCabe D.F., Hilton A. , <i>Phokaia inscriptions: texts and list</i> , Princeton 1989
	Mitchell S. , "Archaeology in Asia Minor 1990-1998", <i>AR</i> , 45, 1999, 164-165
	Morel J.P. , "Les Phocéens dans la mer Tyrrhénienne", <i>Navies and Commerce of the Greeks, the Carthaginians and the Etruscans in the Tyrrhenian Sea. Proceedings of the European Symposium held at Ravello, January 1987</i> , Strasburg 1988, 429-455
	Morel J.P. , "Marseille dans la colonisation phocéenne", <i>Marseille grecque et la Gaule. Actes du Colloque international d'histoire et d'archéologie du Ve Congrès archéologique de Gaule méridionale (Marseille 18-23 novembre 1990)</i> , Lattes 1992, 15-25
	Müller D. , <i>Topographischer Bildkommentar zu den Historien Herodots. Kleinasien und angrenzende Gebiete mit Südostthrakien und Zypern</i> , Tübingen – Berlin 1997
	Olmos R. , "Los Foceos en España. Una nueva contrastación entre las fuentes arqueológicas y las literarias", <i>Pricernomor'e VII-V vv. do n.e. Pis'mennye istocniki i archeologija. The Black Sea littoral in the 7th - 5th centuries B.C. Literary sources and archaeology. Problem of authenticity. Materials of th</i> , Tbilisi 1990, 442-463
	Özyiğit Ö., Erdogan A. , "Les sanctuaires de Phocée à la lumière des dernières fouilles", Hermary, A. – Tréziny, H., <i>Les cultes des cités phocéennes. Actes du colloque international Aix-en-Provence - Marseille, 4-5 juin 1999</i> , Aix-en-Provence 2000, 11-23
	Özyiğit Ö. , "The city walls Phokaia", <i>REA</i> , 96, 1994, 77-109
	<i>Phocée et la fondation de Marseille. Musée d'histoire de Marseille</i> , Marseille 1995

Φώκαια (Αρχαιότητα)

	Pierobon-Benoit R. , "Focea e il mare", <i>Sur les pas des Grecs en Occident. Hommages à André Nickels</i> , Paris 1995, 403-418
	Tréziny H. , "Les fortifications phocéennes d'Occident. Emporion, Vélia, Marseille", Debord, P. – R. Descat, R. , <i>Fortifications et Défense du Territoire en Asie Mineure Occidentale et Méridionale, Table Ronde CNR (Istanbul 20-27 Mai 1993)</i> , 1994, REA 96, 115-135
	Trillmich W. , "Early Iberian sculpture and Phocaeen colonization", <i>Greek colonists and native populations. Proceedings of the First Australian Congress of Classical Archaeology (Sydney 9-14 July 1985)</i> , Oxford 1990, 607-611
	Tuna-Nörling Y. , "Attische Keramik aus Phokaia (Eski Foça)", AA, 2002, 161-123
	Williams R.T. , <i>The Silver Coinage of the Phokians</i> , London 1972

Webliography :

	Ancient Coinage of Ionia, Phokaia http://www.wildwinds.com/coins/greece/ionia/phokaia/i.html
	Phocaea http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ptext?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0004&query=head%3D%236927
	Phokaia http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ptext?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0006%3Aid%3Dphokaia
	Phokaia http://www.coinarchives.com/a/results.php?results=100&search=Phokaia
	Phokaia http://www.asiaminorcoins.com/gallery/thumbnails.php?album=search&type=full&search=Phokaia
	Temple of Athena at Phocaea http://www.goddess-athena.org/Museum/Temples/Phocaea/

Chronological Table

8ος αι. π.Χ.: Εγκατάσταση Ιώνων από την Τέω και τις Ερυθρές στη Φώκαια

7ος αι. π.Χ.: Η Φώκαια ιδρύει τις αποικίες Λάμψακο και Αμισό

6ος αι. π.Χ.: Φωκαϊκή θαλασσοκρατία

600 π.Χ.: Ίδρυση της Μασσαλίας

570 π.Χ.: Ίδρυση της Αλαλίας στην Κορσική

546 π.Χ.: Κατάληψη της Φώκαιας από τους Πέρσες. Οι Φωκαείς εγκαταλείπουν την πόλη και καταφεύγουν στην Αλαλία της Κορσικής

499-494 π.Χ.: Οι Φωκαείς συμμετέχουν στην Ιωνική επανάσταση

Φώκαια (Αρχαιότητα)

478/477-412 π.Χ.: Η Φώκαια μέλος της Α' Αθηναϊκής Συμμαχίας

386 π.Χ.: Ανταλκίδειος ειρήνη: Επανεδραίωση του περσικού ελέγχου

334 π.Χ.: Απελευθέρωση της Φώκαιας από τον Αλέξανδρο

281 π.Χ.: Η Φώκαια περνάει στην κυριαρχία των Σελευκιδών

188 π.Χ.: Ειρήνη της Απάμειας: Η Φώκαια αναγνωρίζεται ως αυτόνομη, υπό την κυριαρχία όμως του Περγάμου

129 π.Χ.: Ίδρυση της επαρχίας της Ασίας από τους Ρωμαίους. Η Φώκαια αποτελεί πλέον ρωμαϊκή κτήση